

Стратегијска теорија војводе Мишића

Пуковник проф. др Миланко Зорић

У раду је први пут у српској (и југословенској) научној јавности анализиран систем стратегијске теорије Живојина Р. Мишића (1855-1921), садржан у његовом капиталном делу *Стратегија – вештина ратовања* из 1907. године. Тај систем је оригиналан, кохерентан и јединствен. У њему су снага народа и војна моћ основне компоненте ратне снаге, која се припрема у миру, а ангажује у рату ради одбране и остваривања државних и националних интереса и циљева.

Рат је за Мишића крајње средство политике, нужно зло и сталан пратилац историје људског друштва. У суштини, то је наставак државне политике с оружјем у руци, чији смисао и сврху одређује и којим руководи политика. Стратегија је подређена политици и служи јој као средство за постизање циљева ратном снагом. Мобилизација, стратегијски развој и концентрација војске основне су стратегијске радње које значајно условљавају успешно вођење рата. Ратни план и пројекат операција основни су војни плански документи. Они треба да буду реални, целисходни и разрађени у више грана, и треба стално да се усавршавају сагласно значајним изменама ситуације у земљи и у међународном окружењу. Јединство и ефикасност органа руковођења ратом и стратегијског командовања војском значајни су предуслови за рационално ангажовање војске и целокупне ратне снаге ради постизања циља рата.

Општи смисао и циљ целокупне Мишићеве војнотеоријске активности и практичне војне делатности као стратега и војсковође било је ослобођење и уједињење Српства, тј. стварање јединствене српске државе ослобођењем и сједињењем свих српских етничких и историјских територија и земаља.

Увод

Стратегијска мисао Живојина Р. Мишића (1855-1921) сврстава се у најзначајније системе стратегијске теорије. Јединствен, кохерентан и свеобухватан Мишићев систем стратегијске теорије израз је филозофских, научних и војнотеоријских схватања и праксе и општих друштвених услова тадашње епохе, а актуелан је и у савременим условима. Мишићево капитално дело *Стратегија – вештина ратовања* спада у највећа остварења те врсте. То је изванредна и обимна књига, у којој

су сублимиране ауторове основне идејне концепције и војне теорије, решења и теоријски модели и методи истраживања и излагања заокружени у оригиналан и конзистентан систем стратегијске теорије.

Као талентован професор стратегије, Мишић је успео да систематски изложи теорију стратегије, да је осмисли објективно и критички анализираним историјским примерима и ратним искуствима и заснује у облику филозофије рата. Филозофски и историјски промишљајући феномен рата и проблеме стратегије, настојао је да апстрактном теоријском анализом и изабраним карактеристичним примерима докаже и објасни своја схватања и методе истраживања, које одступају од гледишта која су преовладавала у том периоду. Иступао је с новим, оригиналним и смелим идејама, схватањима и решењима, избегао догме и шаблоне и унео нову војнонаучну терминологију у српски језик.

Основни задатак Мишићеве *Стратегије* био је теоријска, духовна, морална и патриотска припрема српских официра и војника за нова, највећа прегнућа ради остваривања државних и националних интереса и циљева – одбране вишеструко угрожене Србије, *ослобођења и уједињења Српства*,¹ односно ослобођења и обједињавања у једну државу свих историјских и етничких српских територија и земаља. Та грандиозна књига, која се појавила 1907. године у приватном издању аутора, наишла је на изврстан пријем и убрзо је распродата. Репринт издање штампано је тек 1993. године, мада је интересовање за њу стално постојало у научној јавности.

Мишићева *Стратегија* је имала својеврстан развој и примену у Ратној служби Српске војске из 1911. године, а као примењена стратегија и незванична војна доктрина положила је испит у ратној пракси. Снажно је утицала на примењену или оперативну стратегију и целокупну ратну вештину Српске војске у оба балканска рата и у Првом светском рату, а Мишићева делатност као стратега и војсковође била је инспирисана и руковођена идејама и теоријама садржаним у његовој *Стратегији*. Наиме, Мишићева примењена стратегија као војсковође била је офанзивно-дефанзивна, јасна, конкретна, доследна и јединствена, а његове стратешке одлуке прецизне, правилне, промишљене, мудре и правовремене. То је, између осталог, допринело највеличанственијим војним и моралним победама херојске Српске војске и личном тријумфу војводе Мишића као стратега и војсковође који је војску водио мудро, одлучно, храбро и смело.

Мишићев систем стратегијске теорије оригинална је и веома инспиративна комбинација теоријске анализе и уопштавања и практичних савета, заснованих на искуствима и поукама из претходних ратова и предвиђању физиономије ратова у блиској будућности. Наведено дело садржи више значајних теоријско-методолошких остварења и практичних упутстава, која су актуелна и релевантна при конституисању једне

¹ Живојин Р. Мишић, *Стратегија – вештина ратовања*, репринт издање, ВИНЦ, Београд, 1993, стр. XV, 117.

систематске стратегијске теорије прилагођене садашњим условима. Преузимајући из њега све што је савремено и компатибилно с постојећом стварношћу и методама анализе, могуће је значајно унапредити наше садашње знање из области теорије стратегије и методологије стратегијских истраживања. Познавање и коришћење опуса Живојина Р. Мишића неопходно је сваком нашем официру и државнику. Тим пре што је стратегијска мисао у својеврсној кризи, а бројна питања нису још добила одговарајућу теоријску формулацију и систематизацију.

Теорија рата

Излагање своје стратегијске теорије Мишић започиње анализом природе и суштине рата и његовог односа према политици. Сматра да политика мира и равноправне сарадње између држава и народа има приоритет над политиком силе, диктата и рата. Указује на потребу да се сви међународни сукоби и спорови решавају мирним путем, равноправним политичким преговорима и дипломатским средствима, а не ратом. Заступник је система равнотеже снага и моћи без сукоба и ратова, како би се осигурали стабилан мир и безбедност. Али, у животу народа и држава могу да избију сукоби интереса и тежњи који не могу да се реше на миран начин, а да једна страна не изгуби слободу и независност. Историја показује да се у свету редовно смењују културе и цивилизације, народи и државе и друштвени пореци, и то најчешће путем насиља, ратова и револуција. Узроци рата су бројни и разноврсни: економски, политички, војностратешки, верски, династички, етнички и други.

Ратови су се водили, и још се воде, најчешће ради поробљавања других народа и држава, освајања туђе територије и наметања сопственог државног и друштвеног уређења и начина живота, стицања материјалних и културних добара и запоседања (или контроле) извора стратешких сировина и енергије, проширивања тржишта и успостављања контроле светских трговачких путева, прерасподеле колонија и сфера утицаја, или због наметања хегемоније. С друге стране, угрожени, поробљени или нападнути народи имају легално и легитимно право на самоодбрану. Они се не мире са својим подређеним положајем и боре се да заштите и одбране од агресора своју слободу, независност, суверенитет и територијалну целокупност, односно боре се да извојују државну независност и да се ослободе од јарма завојевача или окупатора. Све то, често изазива разне сукобе и спорове, па и ратове, као средства за решавање међународних проблема и конфликта или средства за одбрану од агресије.

Зависно од циљева и карактера водећих друштвених снага које започињу и воде рат или којима је рат насилно наметнут, ратови могу да имају прогресиван или регресиван значај и улогу. Одбрамбени ратови, ратови за ослобођење и уједињење, ратови за повраћај изгубљених територија, антисецесиони ратови за очување територијалне цело-

купности, те ратови за ослобођење и државну независност имају за Мишића велики културни значај.² Победоносни рат може да допринесе опстанку и напретку, а изгубљени – назадовању, па и ропству и истребљењу и нестанку одређеног народа и државе.

Рат је у одређеним околностима нужно зло и крајње средство у борби за опстанак и слободу народа и државе. Досадашња историја показује да је рат својствен људској природи, али није вечита појава нити је неопходан људском друштву. Рат је и својеврсна провера физичке и моралне снаге, односно испит способности и карактера сваког појединца и народа, те провера чврстине и снаге државе и друштва.

Досадашњи покушаји мирног решавања сукоба или обустављања рата најчешће су били неуспешни. Сада је агресивни рат забрањен Повељом ОУН и другим актима међународног права, али то није спречило неке државе да воде такве ратове и оружане интервенције. Произилази да никакви локални, регионални и универзални системи колективне безбедности нису поуздана гаранција очувања мира и безбедности држава, како се то званично тврди. Зато је и даље актуелна Мишићева мисао: „Било је дакле и биће најбоље средство за одржавање мира: *јака, спремна, добро организована и савремено наоружана војска*. (Si vis pacem, para bellum)“.³

Осим добре и јаке војске, очувању мира и безбедности сваке државе доприносе економско стање, државно и друштвено уређење, спољна и унутрашња политика и унутрашња стабилност. Све то условљава и ток, начине вођења и исход рата. Јер, савремени ратови захтевају бројне војске и велике војне расходе, масовно учешће народа и огромно напрезање целокупне ратне снаге, високу покретљивост снага, спремност на одрицање и способност да се што дуже издржи терет рата.

Рат је веома сложена и вишедимензионална појава. Оружана борба, по којој се рат разликује од других друштвених појава, главно је својство рата. Војска је одлучујуће средство и организација за вођење оружане борбе – рата. Савремени рат је постао тоталан сукоб војски и народа зараћених страна. У миру, а поготову у рату, свака држава треба да буде отпорна на трговинске „ратове“ и економске блокаде и да осигура производњу довољних количина хране, енергија и стратешких сировина, те главних система наоружања и војне опреме. На међународном плану, ефикасном спољнополитичком и дипломатском активношћу ваља осигурати подршку и помоћ савезничких, пријатељских и неутралних држава, и стално радити на изолацији стварних, вероватних и потенцијалних противника и разбијању непријатељеве коалиције. „Главна питање рата“ за Мишића се „не састоји само у интензивности напрезања снаге државне“, већ првенствено „у продужењу тог напрезања“, и то до крајње границе подношљивости, а то зависи од „економског стања и уређења државног“.⁴

² Исто, стр. 2.

³ Исто, стр. 4.

⁴ Исто, стр. 5.

Прибегавање оружаном насиљу као последици неразрешивих противуречности и сукоба интереса и тежњи између народа, држава, коалиција и војних савеза који нису могли да се реше дипломатски, мирно, преговорима и целисходним компромисом уз уважавање обостраних интереса назива се рат. У суштини, то је неуспех дипломатије и продужење државне политике с оружјем у руци, помоћу ратних дејстава. О томе Мишић каже: „Употреба све државне снаге за решење извесног спорног питања између две или више држава зове се рат. То је управо продужење државне политике последњим средством (*Ultima ratio*) ратном снагом за постигнуће извесног циља. – Рат почиње онда, када се политика осети немоћном, да мирним дипломатским путем склони своју супарницу, да испуни извесне захтеве мањег или већег значаја по дотичну државу.

„Рат се свршава, кад се непријатељска ратна снага уништи, или потчини вољи јачега“.⁵

Рат је средство државне политике и специфичан политички акт. Политика одређује смисао и циљеве рата, услове и околности из којих он произилази, затим ратну снагу и границе ратишта. Државна политика и дипломатија боре се за јачање и учвршћивање међународног положаја земље и стварају повољне спољнополитичке услове и околности за успешно вођење рата. Оне, у ствари, траже и налазе савезнике и пријатеље, доводе непријатеља у неповољан војни и политички положај, осигуравају неутралност неких земаља, па чак и потенцијалних противника, и старају се да утицај држава које неће учествовати у рату на ток и исход рата буде повољан и да олакша извођење ратних дејстава и ојача сопствени положај, а истовремено да отежа или паралише дејства и поступке непријатеља.⁶

Државна политика припрема рат, бира најповољније услове и време за почетак ратних дејстава, утиче на начин вођења рата и на ток и исход операција, одлучује о миру и убира резултате победе, или сноси последице пораза у рату. Између политичког (државног) и војног руководства мора да влада потпуна хармонија. Војна политика и стратегија тесно су повезане са спољном политиком и морају да буду сагласне и подређене општој државној политици како у миру, тако и у рату. У вези с тим, Мишић каже: „Да би се могла постићи тесна веза између политике и ратводства, најбоље је, да обоје буду усредсређени у једној личности, у владоцу као поглавару државе. Не буде ли ово, онда је неопходно, да главни командант редовно учествује у претресању свих важнијих политичких питања. Политика мора бити у потпуно сагласним односима с начином ратовања: Офанзивној и енергичној политици мора одговарати офанзиван рат.“⁷

Стратегија је инструмент и предмет државне политике. Она служи за остваривање циљева и задатака које поставља државна политика ангажовањем војске и ратне снаге у целини.

⁵ Исто, стр. 5 и 6.

⁶ Исто, стр. 8, 10 и 11.

⁷ Исто, стр. 10.

Стратегијске радње су скуп разноврсних делатности којима се војска и целокупна ратна снага припремају, активирају и ангажују и доводе у положај за извођење ратних дејстава сагласно ратном и почетном операцијском плану и конкретним приликама и околностима.

Мобилизација је војни и политички акт који је најчешће повод или увод у рат или његову фактичку објаву. У ствари, то је стратегијска радња која означава „скупљање и уређење живе снаге и материјалних средстава на извесним одређеним тачкама у земљи“, односно „превод војске из мирнога у ратно стање“.⁸ Војска у миру, из економских и других разлога, релативно је малобројна и служи „као добра школа за образовање свих способних обвезника“, који се потом отпуштају својим домовима, а у часу државне потребе брзо мобилишу.

Општа и војна мобилизација имају све већи значај у савременом државном животу народа. Брзина извршења мобилизације свих снага и средстава и брзина концентрације омогућавају задржавање или преузимање стратегијске иницијативе и стицање бројчане и моралне надмоћности и стварање претпоставки за постизање победе. Према Мишићу „један добивени дан брзином мобилизације и брзином концентрације може бити једна добивена битка.“⁹ Успех извршења мобилизације умногоме зависи од политичког стања у земљи, расположења народа, степена подршке циљевима рата, моралног духа народа и војске и способности војног руководства. Мобилизација треба да се изводи сагласно ратном плану и плану операција и стварној ситуацији пре отпочињања ратних дејстава, да би се спречило изненађење и осигурао успех у почетном периоду рата, иако она не значи рат.

Припрема мобилизације обухвата израду мобилизацијског развоја, формација и прописа о мобилизацији, планирање попуне ратних јединица и установа, израду мобилизацијског плана и контролу и увежбавање извршилаца мобилизације. Према обиму, мобилизација може да буде општа и делимична, а по начину објављивања – јавна и тајна мобилизација. Извршење мобилизације треба да се одвија брзо, еластично, тајно, плански, правовремено и безбедно, и треба да буде материјално обезбеђено. Мобилизација је трајан и непрекидан процес и радња којом се занављају губици постојећих јединица и формирају нове војне јединице и установе у рату. Такође, веома је значајна економска мобилизација, а особито мобилизација индустрије, транспорта и пољопривреде.

Концентрација је, у ствари, „довођење мобилисаних делова живе снаге и материјалних средстава на извесне тачке у близини угрожених граничних фронтова, извршавајући ту стратегијски развој.“¹⁰ Та страте-

⁸ Исто, стр. 13 и 18.

⁹ Исто, стр. 19.

¹⁰ Исто, стр. 14.

гијска радња је саставни део плана концентрације трупа и транспортовања, који се израђује још у миру. Циљ концентрације војске јесте да се постигне „надмоћност на најважнијем фронту у почетку операција, да би се тиме добила иницијатива у рату па и сама битка; дакле, на главном војишту треба концентрисати највећи и најпоузданији број свих снага под командом најспособнијег војсковође, пошто ће се на том војишту одигравати и најсудбоноснији догађаји“.¹¹

Време трајања концентрације зависи од конкретне политичке и војне ситуације, времена извршења мобилизације, количине и каквоће транспортних средстава и капацитета комуникацијске мреже, бројности војске и количине војних материјалних потреба за пребацивање с мобилизацијских места на фронт. Концентрација треба да буде заштићена и да се изводи смишљено, плански, организовано, правовремено, еластично, брзо и тајно. Приоритет има транспорт борбених јединица, потпуно мобилисаних и спремних за сваку акцију, у тачно одређене рејоне и места. Такође, на концентрацијску просторију треба одмах, а затим сукцесивно, упућивати разноврсна материјална средства ради потхрањивања јединица. Концентрацијом се мобилисане јединице прикупљају и распоређују у стратегијски поредак у готовости за извођење ратних дејстава одмах или у најкраћем року. Јер, дуже задржавање војске развијене у стратегијски поредак омогућава непријатељу да сазна тај распоред, па и саму намеру концентрације и предстојећих дејстава. У том случају изгубило би се веома много у психолошком, моралном и стратегијском погледу, а војска би дошла у тежак положај.¹²

Стратегијски развој означава размештај војске на концентрацијској просторији и представља „завршни припремни посао пред сам почетак рата, одакле отпочињу непријатељства према предвиђеном пројекту операција.“¹³ Том радњом се почетно групише и развија војска на ратишту и на војиштима, правцима, зонама и бојиштима сагласно ратном и почетном операцијском плану, односно образује се стратегијски фронт. Постиге се мирнодопским размештајем, повишеним степеном борбене готовости, мобилизацијом и концентрацијом војске и стварањем стратегијских јединица саобразно ратном и почетном операцијском плану и конкретној ситуацији. Правилним, правовременим и целисходним стратегијским развојем треба осигурати иницијативу и слободу маневра, могућност изненађења и надмоћност на најважнијем војишту или на правцу главног удара, затим безбедност и заштиту од изненађења, предупредити дејства непријатеља и успешно командовање. План стратегијског развоја мора да буде еластичан и целисходан, а ради се у неколико варијаната, сагласно разним политичким и војним ситуацијама и њиховим комбинацијама.

¹¹ Исто, стр. 39.

¹² Исто, стр. 38 и 39.

¹³ Исто, стр. 14.

Ратно планирање једна је од значајних функција органа ратоводства. Њиме се утврђују циљеви и задаци, ратна снага и начин извођења ратних дејстава и других ратних радњи ради постизања ратног циља. Непосредно је повезано с предвиђањем и пројектовањем стратегијских дејстава. Планирање треба да буде засновано на начелима реалности, непрекидности, свеобухватности, ефикасности и истовремености. Највећи значај Мишић придаје изради ратног плана и пројекта операција, односно почетног операцијског плана. Под ратним планом подразумева: 1) „Карактер, врсту ратовања (дефанзивно или офанзивно) са тачним опредељењем ратног циља“, 2) „Одређивање снаге и средстава неопходних, да би се постигао одређени ратни циљ“ и 3) „Стварање и уређење уопште оног стања и положаја, с кога ће и са чиме ће војска отпочети своје ратне радње (мобилизација, концентрација са стратегијским развојем војске итд., са свима претходним спремама за успешан отпочетак операција)“.¹⁴

Ратни план, начелно, садржи: реалну процену спољнополитичке и војностратегијске ситуације у одређеном раздобљу; правилну оцену укупне ратне снаге, морала, особина и реалних војних и економских могућности, те вероватни састав, јачину и варијанте стратегијских дејстава оружаних снага непријатеља (стварних, вероватних, могућих и потенцијалних); сопствене политичке и војне циљеве рата и основну замисао за његово вођење у свим могућим ратним случајевима; реалну процену сопствених снага и средстава и варијанте њихове употребе; припреме војске за рат и уређење територије за потребе рата; стратегијске радње; стратегијско руковођење и логистичку подршку, односно материјално и здравствено обезбеђење; питања ратног савезништва и груписање и распоред савезничких снага, и друго. То је обично „заједничко дело дипломате као представника државне политике и војсковође“, мора се стално и систематски усавршавати и допуњавати, подешавати и исправљати сагласно промени чинилаца и околности које га чине. То су првенствено међународни положај земље и постојећи међународни економски, политички и војни услови, економско стање земље, јачина организација и формација, те наоружање и опрема сопствене војске и оне код вероватних и потенцијалних противника, стање транспортних и комуникацијских средстава, војне доктрине и стратегије, ратни циљеви и планови противника и друго.

У разради основне идеје ратног плана полази се од утврђивања карактера или врсте ратовања, саобразно политичком циљу рата и претпоставкама за његово вођење. Рат може да буде офанзиван и дефанзиван, што произилази из карактера државне политике. Врсту ратовања одређују политички и војни разлози, међу којима је најзначајнији снага војске, односно њена бројност и каквоћа, организација и обученост, морал и дисциплина, наоружање и материјална опремље-

¹⁴ Исто, стр. 99.

ност.¹⁵ Ратним планом се групишу снаге на ратишту и војиштима према предвиђеним ратним случајевима и стварној спољнополитичкој и војно-стратегијској ситуацији. Груписањем снага ваља осигурати надмоћност на главном војишту или стратегијском правцу, како би се постигла *одлучна победа* над најважнијим непријатељем. „Победа је само онда важна, када је одржана на главном војишту над најважнијим непријатељем, па за то треба концентрисати на главном војишту најглавнију своју снагу...

Најважнија тачка у Стратегији увек је на главном војишту, тј. онде, где се налази најглавнија и најјача снага непријатељска, а у коалиционим ратовима онде, где се налази војска најважнијег члана коалиције“.¹⁶

Ратни план за офанзиву произилази углавном из офанзивне политичке намере и уверења у надмоћност сопствених снага. За нападну врсту ратовања „треба имати *доста и добре војске*“, која је спремна и решена да се бори. Војска мора да буде бројчано јака, морално чврста, издржљива и извежбана, а војни команданти искусни и увежбани за самосталне радње. Такође, неопходно је планирати и осигурати непрекидно попуњавање војске људством и средствима за рат, формирати стратешке резерве у људству и материјалним средствима и организовати посебне комбиноване делове за сузбијање свих евентуалности у рату (инострано оружано и друго решење, унутрашњи оружани сукоби, и слично). Посебан значај у ратном планирању имају дипломатске, финансијске, економске и војне припреме рата, а особито припреме и извршење мобилизације и стратегијског развоја и постизање надмоћности на главном војишту – ако се планира једновремено вођење рата на неколико војишта.

Састављање одбрамбеног ратног плана је много теже него састављање нападног ратног плана. Наиме, бранилац најчешће не може с извесношћу да открије стварне намере и планове нападача, место прикупљања и развоја снага и правац главног удара. Такође, бранилац не може свуда да буде подједнако јак, па је обавезан да групише главне снаге на тежишту одбране. Бранилац је понекад принуђен да своју вољу донекле потчини вољи нападача и да парира његовим дејствима, а само изузетно да их преухитри, да би тек касније преузео стратегијску иницијативу. Свакако, неопходно је избећи да ратни план има пасиван, ишчекујући карактер и кордонски распоред снага. Осим тога, потребно је предвидети све могуће и највероватније ратне случајеве и припремити решења за сваки од њих понаособ. Најважније питање јесте концентрација и стратегијски развој војске пред почетак ратних операција. Препоручује се извођење концентрације и стратегијског развоја мало даље од границе у дубини земље, а не на самој граници. Притом је неопходно предузети све мере борбеног обезбеђења, маскирања и безбедности ради спречавања или одбијања изненадног напада неприја-

¹⁵ Исто, стр. 107, 108 и 127.

¹⁶ Исто, стр. 133.

теља. Ратни план је основа за израду почетног операцијског плана и свих других планова за припрему и вођење рата.

Операцијски план или пројекат операција „дело је војсковође, и тај пројекат произлази из основне идеје ратног плана, коју идеју војсковођа ојача својим бољим и свестранијим познавањем прилика и околности на самом војишту или бојишту. Прилике и околности на војишту и бојишту, које војсковођа мора да узима у комбинацију при употреби својих трупа ради постигнућа ратног циља јесу: *снага* непријатељске војске, *место* на коме се она налази, *време* које му остаје на расположењу за извршење својих комбинација рата и *тежња* непријатељева“.¹⁷

Почетни операцијски планови обухватају почетне операције и радње које су за њих везане. Представљају „низ директива или пројеката рада до прве битке, а после тога настају други планови или пројекти“. Могу да буду офанзивни и дефанзивни. Заснивају се на „ратној претпоставци једне и друге стране до извесног периода рата“, на „претпостављеној снази, која би се у том периоду употребила с обе стране“, те на „претпостављеним операцијским правцима једне и друге стране ради постигнућа извесног циља“.¹⁸

Израда реалних и целисходних операцијских пројеката претпоставља: (1) познавање простора вероватних војишта, и то с „војногеографског и војнотопографског и тактичког“ гледишта, односно познавање операцијских праваца; (2) тачно познавање „целокупне ратне снаге у најширем смислу како своје тако и оне, с којом може располагати непријатељ“, и (3) тачно познавање „свих статистичких података и свих извора разноврсних потреба на дотичним војиштима“. Све је то задатак и предмет детаљних мирнодопских анализа и студија надлежних органа.

Почетни операцијски план треба да испуњава следеће критеријуме: (1) „да је што простији“; (2) „да одговара приликама и стању на војишту“, (3) „да обухвата само најближи циљ или у главном пројекат рада до прве битке“ и (4) „да је дело и својина једног лица“, односно дело „зрелог схватања и полета“ даровитог војсковође.¹⁹ Речју, операцијски план треба да буде реалан и еластичан и израђен у неколико варијаната.

Ратно планирање претпоставља правилну процену ситуације и реално предвиђање развоја ратних дејстава и других ратних догађаја, брзу и поуздану размену информација, еластичност планова и прилагођавање постојећим условима и околностима. Спровођење плана ратовања и других планова захтева велики ум, одлучну вољу и јак карактер, енергичност и личну иницијативу органа ратоводства и војсковође, те добру припремљеност војске и старешинског кадра. Велики значај приликом прорачуна и планирања материјалних потреба војске, становништва, државних органа и привреде у рату има примена методе биланса и принципа приоритета.

¹⁷ Исто, стр. 100.

¹⁸ Исто, стр. 101.

¹⁹ Исто, стр. 274 и 275.

Стратегијски принципи или начела вештине ратовања, према Мишићу, својеврсна су упутства и правила „за руковођење и управљање целокупном ратном снагом“ да би се постигао ратни циљ. То су првенствено искуствени, а не строго научни ставови, који могу да послуже као оријентир и руководство за извођење стратегијских дејстава. Они имају условну и релативну, а не апсолутну вредност. Међусобно су тесно повезани и могу се комбиновати и стваралачки примењивати, сагласно разним условима на ратишту и војишту и ратним случајностима, које се унапред скоро никад не могу тачно предвидети. Чиста или рационална стратегија, вели Мишић, сматра све принципе ратовања равноправним. Међутим, примењена стратегија даје приоритет неким од њих у извесним ратним условима и околностима. Примена стратегијских принципа захтева знање и таленат, енергију и чврстину воље војсковође и добро познавање стварне ситуације на ратишту и војишту.

Циљ рата и свих врста ратних дејстава јесте победа над непријатељем и наметање воље победника. Одлучном војном победом непријатељеву војску ваља разбити и уништити, или је, што је могуће више, ослабити и неутралисати и подредити вољи победника. „Потући војску непријатељску треба да је први и најглавнији циљ, а заузимање важних географско-стратегијских и иначе важних места иде само по себи уз главни циљ“.²⁰

Осим разбијања и уништења главнине непријатељеве војске, циљ може да буде: одбрана или ослобађање важних делова сопствене територије и стратегијских објеката; заузимање и држање престонице, важних стратегијских објеката и тачака на непријатељевој територији; одбрана и задржавање спорне територије; спречавање маневра снагама непријатеља; пресецање комуникација и линија снабдевања непријатеља, односно заузимање база и извора материјалних потреба и праваца њиховог дотура и дезорганизација непријатељеве позадине, и слично. У свим ситуацијама непријатељу треба наносити највеће могуће губитке, првенствено у живој сили, уз што мање сопствене губитке. Речју, стратегијски крајњи циљ је тактичка победа.

Правилан избор циља захтева истрајност и доследност у његовом остваривању. Циљ треба да буде јасно одређен, реално одмерен, достижан и остварљив, усклађен с расположивим снагама и средствима и стварном ратном ситуацијом. Сагласно реалном циљу, одређују се задаци стратегијских јединица и других делова војске и разрађује план дејства.

Офанзивност је приоритетан принцип у свим врстама ратних дејстава. Офанзивна ратна дејства за Мишића имају првенство и чине „природан начин ратовања“, којим се постиже победа и омогућава слобода дејства. Офанзивност подразумева неговање офанзивног духа у војсци, иницијативу, смелост, истрајност и самосталност команданата,

²⁰ Исто, стр. 143.

способност предвиђања развоја ратних дејстава, непрекидну активност и офанзивна дејства ради извојевања победе.

Иницијатива треба да се развије у „цео систем командовања у војсци“ како би се загосподарило „над умом и вољом непријатељевом“. Она подразумева стваралачко командовање и зналачко решавање задатака, као и смелост и слободу команданата, приликом избора начина и средстава и ужих циљева ради ефикасног остваривања главног циља. Преузимање или задржавање стварне иницијативе значајан је предуслов за успешно извођење ратних дејстава свих врста и нивоа.

Маневар је, у суштини, процес стварања стратегијских групација и метод довођења и оптималног ангажовања сопствене војске ради остваривања главног циља. Маневром се сопствена војска поставља у повољнији положај у односу на непријатеља, постиже изненађење и надмоћност на правцу главног удара, односно на тежишту одбране и правцу противудара, наноси снажан удар непријатељу или избегава такав удар, пребацују велике оперативне и стратегијске јединице с једног фронта или стратегијског правца на други, премешта правац главног удара и осигурава слобода акције, а у одређеним околностима њиме се предузима стратегијско гоњење непријатеља. Мишић разликује следеће облике стратегијског маневра: стратегијски фронтални напад, стратегијски напад на центар или пролом, стратегијски крилни напад или стратегијски обухват, стратегијски обилазак, стратегијски напад на позадину и бок непријатеља и стратегијско опкољавање.²¹ Маневар је поступак који омогућава извођење ратних дејстава „под најповољнијим околностима за своју војску“ и највеће ефекте дејства ударом, ватром и покретом и применом изненађења. Сваком маневру непријатеља треба да следи контраманевар или маневар за предупређење. Тако се противнику намећу најнеповољнији облици рата или облици борбених дејстава и постижу значајне предности.

Избор и изражавање тежишта, односно главног правца напада и тежишта одбране или главног фронта за Мишића је један од најважнијих задатака стратегије. На главном фронту, или војишту, односно на главном правцу, ангажују се главне снаге ради постизања предвиђеног стратегијског циља. Избор правца главног удара и главне тачке за напад условљавају предвиђени циљ, начин вођења рата, облик напада, однос снага на ратишту и војишту, капацитет и друге географско-стратегијске одлике простора и карактеристике времена, и друге околности. Речју, избор правца главног удара изражава се груписањем најјачих (и елитних) снага и средстава и надмоћношћу у одлучујућем моменту на најосетљивијем правцу за непријатеља, стратегијским развојем и поретком, целисходним маневром, премештањем и наизменичном концентрацијом снага на главном војишту или правцу, применом изненађења и сасређивањем укупних напора за постизање успеха.

Груписање снага и средстава, односно концентрација укупног напора на одлучујућем правцу, на најважнијој тачки и у најважнијем

²¹ Исто, стр. 328, 351, 363, 373-376 и 406.

тренутку једно је од основних начела извођења стратегијских дејстава. Мишић указује да се „равномерном поделом снаге по целом фронту“ никад не могу постићи велики резултати. Нужно је правилно и еластично груписати снаге, концентрисати главни напор и испољити надмоћност на главном војишту, на главном правцу офанзиве или на тежишту дефанзиве. О томе Мишић каже: „Ако се морадне једновременно да ратује на неколиким војиштима, онда пре свега треба обезбедити за себе успех прикупљањем своје снаге на главном војишту, па макар се ради тога трпеле и извесне недаће на споредним војиштима“.²² За успешно вођење рата неопходно је мобилисати довољно квалитетне војске, правилно је груписати, концентрисати укупни напор и енергично дејствовати ради извојевања победе „на главном војишту над главном војском непријатељском“. Тиме се стварају претпоставке за успешан завршетак рата и склапање повољног и трајног уговора о миру. Принцип груписања снаге је сталан, али се примењује на различите начине, зависно од услова на ратишту и војишту. Комбинује се с другим принципима тако да се осигура оптимална употреба сопствених снага, изражавање правца главног удара или тежишта одбране и надмоћности на њима, непрекидност дејстава, изненађење, економија снага и садејство.

На појединим местима Мишић користи синтагме „*принцип уједињавања снаге*“ и „*принцип дељења снаге*“ да би подробније објаснио принцип груписања снага. Теорија стратегије даје предност дејству прикупљеном и уједињеном снагом, односно енергичном дејству на једном стратегијском правцу. Поделу снаге или дејства у неколико операцијских праваца препоручује само у извесним повољним околностима, као што су: гоњење већ разбијеног непријатеља, општа или релативна надмоћност над непријатељем, сигурност операцијских праваца и колона које по њима дејствују, и слично. Притом се снага дели „у што је могуће мањој мери с обзиром на строге потребе и захтеве ратних прилика и околности“.

Надмоћност на главном војишту, односно на правцу главног удара за Мишића је један од најзначајнијих стратегијских принципа.²³ Постиже се целисходним груписањем најјачих снага и средстава, концентрисањем ватре на најважнијим тачкама фронта, вештим коришћењем простора и времена, сврсисходним маневром, коришћењем преимућства унутрашњих операцијских праваца, применом изненађења, умешним командовањем, вештом употребом стратегијских (и оперативних) резерви и већом покретљивошћу трупа. Надмоћност може да буде „бројчана и материјална“, „техничка и морална“, односно општа и релативна. Коришћење надмоћности своје снаге у правом тренутку и на одлучујућем месту, према Мишићу, један је од значајнијих предуслова за победу над непријатељем и слободу рада.

²² Исто, стр. 202.

²³ Исто, стр. 133.

Економија снага подразумева рационално и ефикасно ангажовање стварне целокупне ратне снаге на почетку рата тако да се постигне општа надмоћност или барем релативна надмоћност на главном војишту, односно на правцу главног удара, или тежишту одбране „зарад постигнућа главног циља“. То претпоставља свођење снага на војштима другог реда на најпотребнији део, стварање надмоћности на главном војишту и свођење на најмању меру ризика у ангажовању главних снага. Постиге се правилним одређивањем циља и задатака, целисходном поделом и груписањем снага, надмоћношћу у одсудном тренутку и на одлучујућем месту, сврсисходним маневром, вештим коришћењем простора и времена, брзим прегруписавањем снага и променом правца главног удара или тежишта одбране и стварањем изненађења. Економија снага, према Мишићу, подразумева коришћење целокупне снаге војске која дејствује, тачне анализе и процене, наношење непријатељу што већих губитака у живој сили, уз што мање сопствене губитке, узајамно потпомагање или садејство, затим мере заштите и чувања јединица од непотребних и узалудних губитака и несврсисходних радњи, као и уредну логистичку подршку.

Принцип узајамног потпомагања означава усклађивање ратних дејстава и других ратних радњи и укупних напора свих елемената стратегијског поретка и војске у целини по циљу, месту, времену и начину припреме и извођењу ради постизања заједничког главног циља. Смисао тог принципа, који би се могао назвати принципом садејства, јесте у томе да се осигурају поступност, јединство и усклађеност дејстава и тако омогући успех главних снага. Садејство се организује између елемената стратегијског поретка, суседа, снага за подршку и савезника. Управо се у принципу узајамног потпомагања огледа основни принцип целокупне ратне вештине, пише Мишић.²⁴

Изненађење над непријатељем, је према Мишићевом схватању, „један од врло великих услова за повољан успех у борби“, пре свега у офанзивним дејствима и у околностима неповољног односа снага.²⁵ Обухвата више мера, радњи и активности које се припремају тајно и изводе брзо, изненадно и неочекивано за непријатеља, ради стицања преимућства и извојевања победе. Изненађењем се преузима иницијатива, ограничава непријатељу слобода рада, намеће сопствена воља и изазива морални слом и растројство поретка. Подразумева тајно, брзо и неочекивано предузимање нападних операција на правцима које непријатељ сматра непроходним или споредним, неочекивани маневар и примену нових метода борбе, изненадно ангажовање стратешких резерви, употребу нових, непознатих врста наоружања и војне опреме, коришћење неповољних метеоролошких услова, ефикасно извиђање и мере борбеног обезбеђења, дезинформисање непријатеља и коришћење ратног лукавства и маскирања, коришћење погрешака непријатеља, свођење случајности на најмању меру, парирање изненадним дејствима

²⁴ Исто, стр. 409.

²⁵ Исто, стр. 715.

непријатеља, и слично. Стратегијско изненађење у савременим условима је мало вероватно, мада није немогуће.

Јединство командовања претпоставља усклађене напоре целокупне ратне снаге и ефикасно функционисање свих командних степена и система веза. Заснива се на правилном схватању циља и задатака, једностарешинству и субординацији. Главну мисао врховног команданта или војсковође и акте командовања (директиве, инструкције, заповести, наређења, планове, упутства и сл.) сви потчињени виши команданти и друге старешине обавезни су да правилно разумеју и доследно спроводе у пракси. Јединствено стратегијско командовање омогућава јединство у радњама целе војске и уједињавање напора целокупне ратне снаге и њено оптимално ангажовање сагласно принципима економије снага, надмоћности, садејства и унутрашњег јединства у операцијама, иницијативе и изненађења. Командовање треба да буде јединствено, непрекидно, ефикасно, еластично, оперативно и сигурно. Посебан значај за осигурање јединства у командовању Мишић придаје јединственом схватању ратне доктрине, затим искуству и вештини, знању и способности главног команданта, његовом самопоуздању и поверењу у своју војску, те патриотизму војске и њеном поверењу у војсковођу и другим моралним и духовним својствима. Зато се морал и информисаност могу сматрати за својеврсне принципе у његовом систему стратегијске теорије.

Морал и духовна својства, а понајпре увереност у циљеве и повољан исход рата, воља за борбом и победом, смелост, храброст и самопоуздање имају, према Мишићу, веома значајну улогу у рату. Морална снага, моралне особине и одлике војника, официрског кора и команданата, између осталог, чине елемент укупне снаге војске. Физичка, морална и интелектуална снага држављана за Мишића је значајна компонента ратне снаге једне државе.²⁶

У рату највећи значај припада моралној каквоћи војске, односно „моралним или духовним средствима, тј. човеку – војнику“ те војсковођи и вишим командантима. Примена осталих принципа вештине ратовања захтева морална средства као што су „дух војнички, духовитост и карактер војсковође, иницијатива, изненађење, дрскост, постојаност“, енергичност, спремност за рат и борбеност, дисциплина, патриотизам и родољубље, издржљивост и храброст.“²⁷ Особито је важно да државно и војно вођство изграде јединство и међусобно поверење, да задрже висок морал и оптимизам, увереност у циљеве и у повољан исход рата. Такође, неопходно је стално јачање и одржавање родољубља и борбеног морала и самопоуздања војске, те моралног духа и енергије народа.

Обавештеност о непријатељу, простору, времену, сопственим и савезничким снагама, односно потпуна *информисаност* о чиниоцима и условима припреме и извођења стратегијских и других ратних дејстава и ратних радњи уопште важан су предуслов за ефикасно одлучивање,

²⁶ Исто, стр. 6 и 108.

²⁷ Исто, стр. 409, 501 и 502.

маневар и безбедност. О томе Мишић каже: „Снаге, место, време и намера непријатељева јесу они елементи, који чине стање и прилике на војишту и бојишту.

„Ко у ратном времену буде обавештен у сваком часу што боље и што потпуније о свима оним четирима чиниоцима, тај ће имати и бољег изгледа на успех, ако су наравно остале околности једнаке“.²⁸

Мишић указује на то да су „прикупљање и оцена података о стању и приликама у непријатеља пре почетка и у току операција“ сталан процес и трајан задатак свих органа командовања. Свакако, најтеже је открити и сазнати вољу и стварне намере и планове непријатеља. Осим тачних извештаја и информација, за то је неопходан „јак дух војсковође, који дубоко продире у тајне непријатељеве душе“, односно „дар проницања и темељно познавање непријатеља и велико интелектуално развиће.“²⁹ Добра обавештеност, ефикасно извиђање и осматрање, прикупљање и процена, обрада и брзо коришћење података и информација значајан су предуслов за правилно одлучивање. Јер, војсковођа „не сме издати наређења на основи претпоставака, већ само на основи поузданих података и на основи строгог рачуна“.³⁰ Такође, своје одлуке и решења „не треба никад доводити у зависност од непријатељевих намера, већ треба радити енергично и са самопоуздањем на свом задатку, намећући непријатељу своју намеру и дејствујући против онога, што је за непријатеља најосетљивије“.³¹ Рат садржи бројне неодређености, неизвесности и изненадне догађаје, разне случајности и брзе промене ситуације. Зато се војсковођа у својим решењима „мора руководити теоријом вероватности, претпостављајући у том, да и непријатељ ради разумно.“³²

Безбедност или осигурање од изненађења обухвата мноштво мера, поступака и активности којима се штите сопствене снаге, намере и планови. Према Мишићу, безбедност се постиже: правилним стратегијским развојем и стратегијским поретком; инжињеријским уређењем стратегијске основице, положаја и утврђења и јаком одбрамбеном линијом; осигурањем бокова и међупростора и сопствене позадине; одржавањем трајне везе војске са својом операцијском основицом; маршевским и борбеним обезбеђењем и узајамним потпомагањем у случају каквог изненадног напада и садејством; правилним предвиђањем будућих токова догађаја и ратних радњи; одржавањем у тајности својих намера, наређења, покрета и других ратних радњи; сталним извиђањем и надгледањем непријатеља и откривањем његових намера и планова, јачине, састава и распореда и морала, те поузданим познавањем укупних прилика и околности на ратишту и војишту. Посебан значај у спречавању изненађења од стране непријатеља Мишић придаје мерама за обезбеђење правремене и брзе мобилизације, концентрације и страте-

²⁸ Исто, стр. 541.

²⁹ Исто, стр. 547 и 604.

³⁰ Исто, стр. 542.

³¹ Исто, стр. 553.

³² Исто, стр. 608.

гијског развоја своје војске, мерама и средствима за обезбеђење операцијских праваца при наступању или одступању, затим парирању, предухитривању и предупредивању дејстава и поступака непријатеља, борбеној спремности војске за ратна дејства, ефикасном деловању обавештајне и безбедносне службе, те односима са савезницима и неутралним државама. Принцип безбедности је, сматра Мишић, „један од најважнијих услова за успешну мобилизацију, концентрацију и стратегијски развој војске“, ³³ затим за спровођење сопствених намера и планова, као и за супротстављање непријатељевим намерама и дејствима.

Стратегијска офанзива

За Мишића је стратегијска офанзива једна од основних врста (облик, начин) ратовања којом се постиже стратегијски циљ рата. Преимућства стратегијске офанзиве јесу: почетна иницијатива, слободан избор правца главног удара, могућност изненађења, убеђење у бројчану и моралну надмоћност и увереност у победу над непријатељем. У рату офанзивно дејствује она војска „која се осећа јачом како у материјалном тако и у моралном погледу, која је предухитрила свога противника у мобилизацији и у концентрацији трупа, и која се решила да продире, те да тражи свог противника, да би га нападала. Нападачева се војска зауставља само онда, кад покори свога противника“. ³⁴

Стратегијска офанзива у почетном периоду рата произилази из офанзивне државне политике и политичких циљева и материјалних могућности. Офанзиву опредељују: циљ, расположиве снаге и средства, однос снага на ратишту и војишту, замисао и идеја маневра и начин извођења, стратегијско груписање и поредак, примена стратегијских начела, ратна ситуација и међународне околности, командовање и позадинско обезбеђење, односно логистичка подршка, простор и време. Стратегијска офанзива је за Мишића „природни начин ратовања“, а брзина, велика покретљивост, енергија и изненађење њени значајни елементи. Главни објекат и најважнији циљ стратегијских нападних дејстава јесте непријатељева главна војска. Сагласно томе, „у прво време најглавнија радња треба да буде бржи покрет и прелазак у непријатељску земљу, продирање ка непријатељској главној војсци, принуђавајући је на битку под условима најповољнијим за се“. ³⁵

Циљ стратегијске офанзиве може да буде: разбијање и уништење, односно слабљење и неутралисање непријатељеве војске у целини или њене главнине на простору извођења офанзиве и извојевање војничке победе; ослобођење географско-стратегијских објеката, важних комуникација и стратегијских тачака на непријатељевој територији који ће олакшати даље извођење нападних операција или преговоре о миру и принуђивање на мир, односно диктирање услова мира; пораз и избаци-

³³ Исто, стр. 48.

³⁴ Исто, стр. 502.

³⁵ Исто, стр. 510.

вање из рата неке чланице непријатељеве коалиције, и слично. Дакле, непријатељеву војску треба разбити и уништити у нападним биткама или је, што је могуће више истрошити и постићи дефинитивну победу у рату.

Стратегијска офанзива садржи више истовремених или узастопних нападних операција стратегијског и оперативног нивоа, битки и бојева, обједињених главним стратегијским циљем и општом замисли и идејом извођења. Само изузетно, она може да се састоји од једне јединствене стратегијске операције, с којом се подудара. Изводи се нападним операцијама главних снага сопствене (евентуално и савезничке) војске и ангажовањем целокупне ратне снаге на стратегијском фронту и у сопственој позадини, а по могућности и у позадини непријатеља. Стратегијска офанзива може да се изводи на два главна начина: 1) применом директне стратегије, тј. директним супротстављањем своје снаге непријатељевој снази, што захтева знатну надмоћност и води великим губицима и, 2) применом целисходног маневра и нападом на најважније и најосетљивије и слабе тачке ради довођења непријатеља у кризу и његовог принудног одступања или растројства морала и борбеног поретка. У припреми и извођењу стратегијске офанзиве неопходно је „прикупити што више снаге на најважнијој тачци у одлучном тренутку“, односно нужно је постићи бар релативну надмоћност на главном војишту или стратегијском правцу, или на правцу главног удара. Дејствовати треба по читавој дубини стратегијског распореда непријатеља, пре свега по главним снагама у захвату комуникацијских праваца, снагама за подршку, оперативним резервама, командним местима и елементима снабдевања, тим пре што само успех на главном војишту, односно на правцу главног удара, осигурава победу у стратегијској офанзиви.

Ток и исход стратегијске офанзиве понекад веома много зависе и од реаговања и понашања међународних чинилаца, разноликости и сукоба интереса великих и регионалних сила, и од односа снага у свету и у региону. Има случајева, вели Мишић, „да злобна политика и оружаном мешање туђих држава може и да паралише успешна и срећна офанзивна дејства, а то може да буде само услед гадне зависти и бојазни суседних (и других заинтересованих – напомена М.З.) држава за њихове властите интересе. Онај који наступа, често ризикује да изгуби савезнике, који су у почетку били вољни, да подржавају нападача до извесног степена, али који му ипак не допуштају, да се осили сувише на њихов рачун“.³⁶

Карактеристично је да приликом извођења стратегијске офанзиве у непосредним ратним дејствима учествује само трећина, односно четвртина, а понекад и само осмина целокупне снаге, а судбина „целе војске зависи од успеха или недаће баш тог дела војске“. Опет, војска се у офанзивним дејствима убрзано физички и морално троши и смањује по

³⁶ Исто, стр. 514.

мери њеног продирања и непрекидног кретања унапред, изнурава и трпи губитке на маршу и у борби с непријатељем. То слабљење и смањење војске и губљење снага је утолико веће уколико је дужи стратегијски, односно операцијски правац и зона офанзиве. Дакле, корисно је пренети ратна дејства на непријатељеву територију из материјалних, моралних и психолошких разлога, али тада настају велике тешкоће, везане за исхрану и снабдевање војске, организацију марша и одмора, оружани и други отпор становништва на непријатељевој територији и потребу одвајања јачих снага за осигурање позадине и комуникација и контролу територије. Истовремено, отежани су попуна и пристизање појачања и свежих трупа. Успешно решавање тих и других тешкоћа захтева право-временно и непрекидно попуњавање и ојачавање војске свежим снагама и материјалним средствима. Јер, за постизање крајњег циља стратегијске офанзиве треба имати довољно снаге у важном тренутку и на одлучујућем месту. Војска, зато, треба да буде високо покретљива, извежбана и способна за извођење стратегијских маневара и за брзо уједињавање снаге и напора. Осим тога, мора имати способан командни кадар и висок морал, тим пре што за офанзивна дејства „треба имати доста и добре војске“, која тражи велике напоре и материјалне и моралне снаге, те већу енергију и чврстину командовања него у дефанзивним дејствима.³⁷ У офанзиви, дакле, војску треба водити одлучно и смело и треба ефикасно и економично искористити њену укупну снагу за постигнуће позитивног циља.

Приликом извођења стратегијске офанзиве често наступа тренутак кулминације, када се даље напредовање не може предузимати без свежих појачања. Војсковођа треба правилно да осети и оцени тај тренутак „па да одмах благовремено приступи закључењу мира“, или да пређе у дефанзиву и осигура дотле стечене успехе „ако непријатељ не би хтео да пристане на закључење мира“.³⁸ Дакле, када дође до крајњих офанзивних могућности и равнотеже снага, а нема изгледа за предузимање нове офанзиве, треба закључити мир.

Стратегијска офанзива може да се изводи не само у почетном, већ и у даљем току и у завршном периоду рата. Наиме, после успешне стратегијске дефанзиве браниоца и заустављања или слома стратегијске офанзиве нападача, бранилац може да испољи надмоћност и преузме иницијативу, а затим и да пређе у стратегијску офанзиву или противофанзиву из дотадашње дефанзиве. Произилази да одлука о врсти ратовања, односно врсти стратегијских дејстава значајно зависи од политичких циљева и материјалних могућности, односа снага и других услова, а не од субјективне жеље војсковође или највишег државног руководства.

³⁷ Исто, стр. 517 и 521.

³⁸ Исто, стр. 516.

Стратегијска дефанзива је врста (вид, облик, начин) стратегијских ратних дејстава која се изводе на целом ратишту или на главном војишту ради сламања стратегијског напада непријатеља, одбране простора и важних географско-стратегијских објеката, преузимања стратегијске иницијативе и стварања услова за прелазак сопствених снага у стратегијску офанзиву или противофанзиву. Предузима је страна која је „неочекивано изненађена с појавом далеко надмоћнијег непријатеља“, која је „убеђена у своју немоћ“ или се сматра слабијом од јачег непријатеља, или која је изазвана и принуђена на борбу „док још није довршила концентрацију своје војске, да би могла да пређе у напад (офанзиву), или онда кад се буде решила, да најпре прикупи на једном месту што јачу снагу, да би тиме испољила своју надмоћност над противником, и тек кад успе у томе, да онда поново пређе у напад и наступање (офанзиву)“.³⁹ Стратегијској дефанзиви прибегава војска, „коју је у опште претекао непријатељ у првим њеним дејствима, и која силом околности мора да води рачуна само о својој одбрани и против-дејству оне војске, која напада“.⁴⁰ Стратегијска одбрана, односно стратегијска дефанзива, за Мишића је привремена и принудна врста или систем стратегијских дејстава којим се само може избећи сопствени пораз и осујетити нападачеви планови за извесно време, али се њоме не може постићи циљ рата – победа над непријатељем. Може да буде планска, унапред планирана као главна врста ратовања, или принудна, насилно наметнута у почетном периоду или даљем току рата од знатно надмоћнијег непријатеља. Зато Мишић напад и одбрану, односно офанзиву и дефанзиву, признаје као равноправна ратна дејства и као најважније врсте ратовања у садашњости и будућности.

Пошто политички циљеви, однос снага и други услови опредељују одлуку о офанзивном или дефанзивном рату, односно о стратегијској офанзиви или стратегијској дефанзиви, то је препирка о томе која је од њих важнија за Мишића сасвим непотребна. Сагласно томе, он изналази и испитује суштину сваке од тих врста ратовања, чиме је теоријски оповргао и превладао тада владајућу теорију и доктрину о офанзиви по сваку цену, која је запостављала дефанзиву.

Стратегијска одбрана треба да буде дубоко ешелонирана, упорна, активна и покретна, а не плитка, пасивна и статична. Изводи се првенствено путем више истовремених или узастопних стратегијских одбрамбених операција, операција оперативног нивоа и битака и разних нападних дејстава (противудари, противнапади, тактичке офанзиве) обједињених јединственим главним циљем и општом замисли дејства. Изузетно, изводи се кроз једну стратегијску операцију, с којом се подудара. У сваком случају, стратегијском дефанзивом се мора спречити стратегијско или оперативно изненађење, осигурати успешно извршење

³⁹ Исто, стр. 504.

⁴⁰ Исто, стр. 502.

мобилизације, стратегијског развоја и концентрације војске, обезбедити организован прелазак земље у ратно стање и одржати способност за даље вођење рата.

Мишић изричито нигде не тврди да је стратегијска дефанзива слабија врста ратовања. Сматра да у дефанзивном рату могу да се изводе офанзивне операције и нападне битке, односно да се примењује и офанзивна стратегија. То је значајна новост у односу на гледишта његових претходника и савременика. Бранилац у стратегијској дефанзиви може да се користи преимућствима бољег познавања сопственог простора и времена, тврђавама, уређеним положајима и фортификацијом и слободом кретања. Он има политичке симпатије и морална преимућства, јер брани своју земљу. Такође, бранилац има подршку сопственог народа и власти.⁴¹ Што се тиче ратног савезништва, бранилац уопште може „пре да рачуна на помоћ и на садејство других држава, него онај који офанзивно дејствује, јер суседи и све заинтересоване државе не одобравају, да се неко прекомерно осили и ојача на штету осталих“.⁴² Тако исто, може доћи до промене односа снага; бранилац може стећи нове савезнике, а коалиција нападача може да се распадне.

Главни елементи стратегијске дефанзиве за Мишића јесу: једна или неколико битака; уређено земљиште, односно утврђења и утврђени одбрамбени положаји и линије; пољске фортификације; концентрација ватре и ватрени систем; маневар и разне комбинације наведених елемената у ратним дејствима и другим ратним радњама. При томе, неопходно је остварити чврсту повезаност и јединство ватре, маневра, противудара и пољске фортификације. У дефанзиви Мишић даје предност одлучним противнападима у бок и позадину непријатеља и офанзивној битки, или тактичкој офанзиви, јер је „одбрана ишчекивање да се почне противдејствовати“. Повлачење браниоца под борбом у дубину територије земље јесте, ради успоставе равнотеже снага, „природан начин одбране“ односно „дефанзива у одступању“, али само у случају када се има довољно простора. У одређеним ратним околностима бранилац може да буде у стратегијској дефанзиви само у току претходних и уводних дејстава нападача, а затим може да уједињеном снагом пређе у напад на слабе тачке непријатеља. То је за Мишића „активна одбрана“, односно активна дефанзива.

Циљ рата – извојевање победе над непријатељем и закључивање повољног и трајног мира – може се постићи првенствено офанзивним дејствима, односно стратегијском офанзивом. Али, у одређеним условима и околностима, и стратегијска дефанзива може имати позитиван исход. „Стратејским дефанзивним дејствима може да се мир постигне, на који ће пристати и непријатељ, само у случају, ако се нападачева војска ратом замори до крајњих граница, иначе никако на други начин“.⁴³ Томе могу да допринесу још и повољније међународне поли-

⁴¹ Исто, стр. 523 и 533.

⁴² Исто, стр. 534.

⁴³ Исто, стр. 535.

тичке прилике, начин вођења рата, јавно мњење у земљи нападача и друго.

Могућност да се води дуготрајан исцрпљујући рат један је од значајних услова за срећан свршетак стратегијских дефанзивних дејстава. Било како било, за победу у рату неопходно је да бранилац заврши своју стратегијску одбрану одважним преласком у наступање, тј. у стратегијски напад. Онај ко се у рату буде определио за „искључиву дефанзиву, тај неће никад одржати победу над непријатељем, и у најбољем случају он се може да спасе од потпуног свог пораза“, исправно закључује Мишић.⁴⁴

Теорија ратне операције

Једна од општих идеја у Мишићевој *Стратегији* јесте стратегијска операција, коју је обрадио као систематску теорију операције. При томе највише пажње посветио је циљевима и основној идеји, операцијским правцима и плану, марш-маневрима и битки као завршетку стратегијске операције.

Стратегијска операција је облик стратегијских ратних дејстава којим се понекад постиже циљ рата, а најчешће циљ неког његовог периода или етапе. Подразумева укупност покрета, марш-маневара, тактичких операција, бојева и главне битке, гоњења пораженог непријатеља и других ратних радњи обједињених јединственим главним циљем, основном идејом и замисли и планом извођења и јединственим командовањем. Стратегијска операција је „укупно и смишљено развијање *основне идеје* проведене кроз све ратне мена (кретања, борба, становање), јер се из тих мена управо и састоји стратегијска операција“. У правилном избору „*циља* операције и у правилно изабраном *правцу развоја операције* (операцијског правца) огледа се способност и генијалност војсковође“. ⁴⁵ Стратегијска операција је средство рата, а њене најважније компоненте су марш-маневри и главна битка, којом се решава судбина целокупне операције. Изводи је целокупна војска, фронт или група армија, а само изузетно и ојачана армија, која дејствује на главном војишту или на главном стратегијском, односно на главном операцијском правцу. Извођењу стратегијске операције обично претходе марш-маневри, довођење, развој и груписање снага пред битку, организација садејства и, као најбољи, обухватни маневар. Понекад може да се предузме и из дотадашњег стратегијског поретка, с ојачањем или без ојачања главних снага.

Стратегијска операција се изводи на различите начине. Зависно од циља, ангажованих снага, простора и времена и карактера, може да буде нападна или одбрамбена операција. Притом се истовремено дејствује по свим елементима стратегијског поретка непријатеља, стваралачки примењују принципи ратне вештине и комбинују све врсте ратних

⁴⁴ Исто, стр. 537.

⁴⁵ Исто, стр. 196.

дејстава и других ратних радњи, чији тактички резултат треба да буде *победа у битки* или избегавање одсудне битке у случају крајње неповољног односа снага и других већих неприлика. Према Мишићу, поједини посебни циљеви стратегијске операције могу да се постигну и (1) „угрожавањем или демонстрацијом“, (2) „маневровањем са делимичним бојевима, који су неизбежни“, и (3) „самом битком или одлучним сударом маса“.⁴⁶

Битка је најважније средство за постизање главног циља стратегијске операције, а остала средства су, углавном, помоћна. Али, битка је најтежа и најскупља, па се предузима „тек онда, кад се истрпе сва остала средства мањег значаја, те се покаже да су она недовољна. Битки треба да претходи стратегијско обухватање, с тим, да се оно постепено претвори у тактичко стезање, које треба да се сврши поразом непријатељске војске“.⁴⁷ Битком се понекад завршавао цео рат, а најчешће један његов период. Такође, рат може да се заврши једном, двома или читавом серијом главних битака.

Стратегијском демонстрацијом може да се реши судбина извесне операције „само у врло изузетним приликама, и то, кад смо у великом материјалном и моралном надмоћију над непријатељем“, па се непријатељ покори вољи победиоца и пристане на мир. Такође, циљ или исход неке операције „може да се постигне и *маневровањем*, и то пре него средством демонстрација, наравно уз читав низ почесних бојева“, али без одлучне битке.⁴⁸

Непријатељ се може потпуно победити само *одлучном битком*. Битка је средство стратегије, која одређује циљ и замисао и карактер битке, простор и време извођења, снаге и средства и њихово груписање у битки, фазе битке и командовање. Такође, она се стара о искоришћавању успешне битке, односно о умањењу штетних последица неуспешне битке. Дакле, она мора да води рачуна и о узроцима и условима битке, њеној припреми, току и исходу и последицама свршене битке, као и да извлачи корист од победе. Битка је одлучан судар стратегијских и оперативних јединица, чији резултат значајно утиче на исход стратегијске операције.

„Битка је скуп многих посебних судара и бојева у тежњи, да се из простог оперисања пређе у тактичку битку на згодном месту, у згодном и повољном тренутку и у згодном облику, тако, да се тактичком победом постигне и стратегијска победа, но под условом, да се у случајном тактичком поразу избегне и стратегијски пораз, или бар да стратегијски пораз буде што мањи. Према овоме мудро је избегавати битку у свим приликама, где нема изгледа на успех, старајући се свагда, да се повољнији услови за битку створе и припреме на другом месту“.⁴⁹

У оквиру стратегијске операције битка има посебно и најважније место, одређено циљем и ангажовањем главним снагама, простором и

⁴⁶ Исто, стр. 402.

⁴⁷ Исто, стр. 402 и 403.

⁴⁸ Исто, стр. 403.

⁴⁹ Исто, стр. 401.

временом извођења и јединственим командовањем. Битка је решење стратегијске операције, а састоји се од периода припреме и периода извођења (решавања) битке. Одлучна битка се понекад може избећи маневровањем или демонстративним дејствима. Сви маневри, делимични бојеви и друге ратне радње срачунати су на припреме и победу у битки.

Нападна (офанзивна) битка је за Мишића „природни завршетак *нападне стратегијске операције*. Последице битке у толико су веће, у колико се боље изврши јаче прикупљање снага на бојишту, и уколико правац удара буде више угрожавао позадини непријатељевој.

„Стратегија и има задатак, да у извођењу марш-маневра једновременно изврши и оба ова захтева“.⁵⁰

Облици маневра или напада у битки, према Мишићу, могу да буду следећи: *напад на фронт или пролом*; *обухватање или напад на оба бока*; *напад на један бок* – *обилазни напад* и *једновремени напад с фронта и с једног бока*. Одлучна битка треба да буде сагласна с циљем стратегијске операције и планом ратовања. При извођењу битке, ради постизања победе, комбинују се све врсте ратних дејстава, различити облици напада, демонстративна дејства и друга средства.

Стратегијско гоњење је облик искоришћења или експлоатације победоносне битке као завршетак стратегијске операције којим се побеђеном непријатељу онемогућава уредно и планско одступање. Гоњење треба да буде непрекидно, брзо, енергично, ефикасно, материјално обезбеђено и заштићено од могућих замки и изненађења непријатеља. Према начину извођења, постоји фронтално, паралелно и комбиновано гоњење. У стратегијској сфери гоњење предузимају гонеће колоне, ради обиласка, обухвата и опкољавања, као и ради уништавања или потпуног растројавања непријатељеве војске.

Одбрамбена битка је значајна компонента *стратегијске одбрамбене операције*. „Стратегијским одбрамбеним операцијама у највише прилика постиже се циљ, ако се за извесно време избегава решење, да бисмо га доцније извојевали под повољним условима за се. У овим приликама бранилац много рачуна на замореност и изнуреност непријатељевих трупа, које би морале дуже да маршују, разне препоне да савлађују (тврђаве и многа друга вештачка средства), а узгредно и да се боре, док не стигну до браничевог главног положаја. Исто тако бранилац много рачуна и на отпорност положаја, који је раније утврдио и посео, као што много полаже и на пристизање делова властите војске, који му нису могли да стигну одмах у почетку рата. Бранилац дакле тежи у почетку, да добије довољно времена, те да се прикупи и ојача, како би у згодном тренутку могао и сам да пређе у напад под повољним приликама за се“, вели Мишић.⁵¹

При извођењу стратегијских одбрамбених операција бранилац може да примени три различите врсте кретања ради постизања планираног циља: 1) „да се са једним делом своје снаге крене унапред, те да задржи

⁵⁰ Исто, стр. 421.

⁵¹ Исто, стр. 450.

нападача, докле се не прикупи главна снага ради сложеног напада на непријатеља“, што је, у ствари, пасивна одбрана с унапред планираним преласком у стратегијску нападну операцију; 2) да „одступа испред напада све дубље и дубље у унутрашњост своје земље ради тога, да би још пре одсудног судара могао што више да ослаби непријатеља кретањем кроз туђу земљу“, што би била „дефанзива у одступању“, и 3) да изненадно пређе у наступање „после претходног мирног очекивања, да непријатељ предузме своје припремне радње, и да се изјасни о својим нападним комбинацијама“, што би била тзв. активна одбрана. Таква врста дејства, пошто је првенствено нападна, а одбрана тада служи „само као помоћно и привремено средство ради нападања“, не може се, према Мишићу сврстати у ред стратегијских одбрамбених операција.⁵²

Ако претрпи неуспех, или кад увиди да нема изгледа на успех, или кад у борби за време постигне циљ бранилац предузима одступање. *Стратејско одступање*, према Мишићу, може да отпочне плански пре решавајуће битке или из битке пре него што трупе буду потучене, односно после спознаје главног команданта да је битка изгубљена. Принудно одступање крупних снага по одобрењу главног команданта, начелно, може да се предузме „пре тренутка кризе“, тј. пре војног пораза и наступања војне катастрофе, а изузетно после завршене битке и претрпљеног пораза. Изводи се у постојећем борбеном поретку, управно на фронт, применом противнапада и других активних дејстава заштитница и побочница, па и главнине. Границе стратегијског одступања одређују: расположиви простор и одлике земљишта, губици нападача, припремљеност одбрамбених положаја браниоца по дубини, пристизање делова за појачање браниоца, ступање у рат или дипломатска и друга интервенција савезника и удаљеност савезничких трупа које долазе у помоћ или везују снаге непријатеља, способност војсковође и стање војске, и друго.

Фазе одступања за Мишића јесу: извлачење из борбе, повлачење под борбом и одступни марш ради организовања одбране на новим одбрамбеним положајима. Одступање се изводи по паралелним правцима и комуникацијама, комбинацијом бојева и покрета и узајамним подржавањем јединица и прихватом снага, и то у реду, присебно и хладнокрвно. Потом се војска попуњава и снабдева свим потребама и обнавља се њена физичка и морална снага за нова ратна прегнућа, односно за предузимање противофанзиве.

Изгубљена главна битка за Мишића најчешће не означава пораз војске и државе. Зато је неопходно предузети све мере и акције да се укупна снага народа и војске ангажује за даље вођење рата. Мишић је противник пасивне одбрамбене стратегије, стратегије оклевања, евакуације и повлачења, која најчешће води слому и катастрофи. Присталица је офанзивно-дефанзивне, активне и одлучне стратегије и непрекидне борбе и у најтежим околностима.

⁵² Исто, стр. 530-532.

Стратегијско командовање је највиши степен командовања војском неке државе или војног савеза. Врховни командант војске може да буде шеф државе, владалац или регент, а у рату, понекад, ратни кабинет, врховна команда или други врховни орган или посебно именовани војсковођа. Врховни командант, односно војсковођа, мора да има природну даровитост, јаку научну спрему у војним и техничким знањима, да буде енергичан и одважан, племените душе и стваралачког духа, иницијативан и самосталан у раду, честољубив, сталожен и хладнокрван, одлучан, храбар и чврстог карактера. „Нема сумње да је најбоље, ако у таквој једној личности буду у исто време усредсређени и *дар* вештог војсковође и *мудрост* великог државника“.⁵³

Врховни командант или највише политичко руководство има веома велику улогу у руковођењу ратом и командовању војском. Своје функције остварује непосредно и преко врховне команде, штаба врховне команде или неког сличног врховног штабног органа, применом директивног командовања или преко детаљних заповести и наређења. Врховни командант у рату „командује војском помоћу *директива*, упознавајући на тај начин армијске команданте са општим стањем на војишту, и саопштавајући им тако своју главну намеру, коју жели да постигне“.⁵⁴

Организациона структура, систем веза, надлежности, састав и метод рада врховне команде или штаба врховне команде, на челу с врховним командантом, имају велики значај за јединствено, ефикасно и оперативно, непрекидно и сигурно командовање војском, као главним инструментом за вођење рата. Особито су значајни избор и именовање начелника штаба врховне команде, независно од тога да ли је врховна команда под непосредном управом владоца или шефа државе, као главног команданта, или војском управља нарочито наименован војсковођа. Од тога умногоме зависи „правилно и брзо функционисање тако важних и судбоносних послова у главном штабу и у војсци.

„Главни командант решава и наређује, а та наређења разрађује и даље разашиле начелник штаба помоћу подчињених органа у главном штабу. Дobar избор лица за начелника штаба и вешт распоред послова у штабу уздићи ће и ауторитет главног команданта, олакшаће иницијативу у његовом раду и у многоме чему олакшаће му тешки посао“.⁵⁵

Односи између главног или врховног команданта и начелника штаба врховне команде треба да се заснивају, између осталог, на узајамном поверењу, личној симпатији, поштовању и хармонији. Начело једностарешинства је значајан предуслов за директивно командовање и личну одговорност свих комананата. При избору лица за врховни или главни штаб, односно за штаб врховне команде, приоритет морају да имају њихова знања и научна спрема и вештина, способност и стварала-

⁵³ Исто, стр. 717.

⁵⁴ Исто, стр. 735.

⁵⁵ Исто, стр. 723.

штво, самосталност у раду, лична одговорност и оданост и јак карактер. Зато и влада мишљење, вели Мишић, „да је добар штаб претежнији и од генијалности главног команданта“.⁵⁶ Организација штаба треба да се заснива, између осталог, на принципу целисходне поделе послова и на принципу потпуне потчињености начелнику штаба целокупног особља. Централизација стратегијског руковођења од стране највишег државног и војног руководства и типност метода руковођења сагласно променама политичке и војне ситуације умногоме доприносе вођењу победоносног рата и постизању његових циљева.

Систем, односно структура, организација, функције, надлежности, принципи, облици и методи руковођења и сва друга питања ефикасног функционисања политичког и војностратегијског руководства и штаба врховне команде, затим армијских и корпусних и дивизијских команди, мора се регулисати посебним уредбама и прописима. Врховна команда, односно штаб врховне команде, мозак је војске, њено оличење и огледало, њен организатор, покретач и инспиратор. Добро државно и војно уређење, висок борбени морал и одушевљење и смелост војске, јединство и висока способност највишег државног и војног руководства и генијалност војсковође, уз добар главни штаб и подршку народа ратним циљевима, значајне су претпоставке за ефикасно ангажовање целокупне ратне снаге и за победу у рату.

Закључак

Појава Живојина Р. Мишића и његових теоријских концепција означила је нову етапу у развоју стратегијске мисли у Срба и велики помак у еволуцији савремених стратегијских идеја и теорија уопште. Мишић је свом стратегијском учењу осигурао трајно место и велики значај у теорији стратегије и у историји ратне вештине.

У објашњењу феномена рата и других питања савремене стратегије Мишић стваралачки примењује филозофске, општенаучне и посебне научне методе и методске поступке и технике, а пре свега дијалектички метод и метод моделовања, историјски и компаративно-историјски метод, те метод студије случаја и анализу садржаја. Његов општи приступ теорији стратегије је критички, објективан и аналитичко-синтетички, а основне категорије стратегијске теорије, које представљају конкретне појмовне целине, користе му као оруђа истраживања. Он се служи аналитичком апстракцијом, генерализацијом и конкретизацијом, полазећи при том од замишљене целине ка њеним деловима. Употреба појма целине, која се састоји од одређених делова и њихових веза и односа, те метода аналитичке апстракције, омогућила је Мишићу да рат, као главни предмет стратегије, спозна као променљиву, закономерну, развојну и историчну појаву – стање – процес, одређен специфичним друштвеним условима дате епохе и околности сваког ратног сукоба

⁵⁶ Исто, стр. 723.

понаособ. Све категорије стратегије разматра теоријски, принципијелно и целовито, и указује на њихову унутрашњу и спољну повезаност.

Мишићева *Стратегија* садржи значајне елементе филозофије историје и примењене етике. Као изразити војни идеолог ослобођења и уједињења Српства и јединства српског народа и убеђени српски патриота, стално је инсистирао на прогресу, развитку и напретку друштва и јачању државне и националне снаге и војне моћи ради остваривања тих историјских циљева. Велики значај придавао је људском чиниоцу, његовом стваралаштву и моралним и другим квалитетима – духу и смелости, војничком моралу и родољубљу војске и духовној снази народа и њиховој енергији, ратној вештини и доктрини, карактеру и спреми и маштовитости војсковође и командног кадра и официјерског кора уопште, оспособљености и обучености Српске војске за национално-ослободилачки и одбрамбени рат, уверености у праведне циљеве рата и спремности на подношење терета у рату. Посебно место у наведеном делу има примењена војничка етика, односно етика војне професије и етика српске националне части и државотворности.

Мишић предлаже примену стратегије уништавања кад год је то реално и оптимално, али изузетно и стратегију изнуравања, која омогућава војсковођи да доноси разне одлуке које се крећу између стратегијске демонстрације, маневровања и битке. Сматра да најчешће ваља примењивати комбиновану стратегију, која је синтеза обе претходне стратегије. Брзина, смелост и одлучност и вешта примена свих видова и облика ратних дејстава, умешно вођење јединица, стварање стратегијских резерви и њихово целисходно ангажовање, разбијање и уништење главних снага непријатеља, стратегијско гоњење потученог непријатеља до његовог разбијања и уништења и протеривања – јесу основне одлике Мишићеве примењене стратегије.

Идеје и концепције војводе Мишића имају општи значај, а односе се првенствено на копнену или континенталну стратегију. Његова *Стратегија* није ни уџбеник ни правило, већ филозофска и научна анализа природе и суштине рата, стратегијских радњи и ратних дејстава у целини. У тој теорији стратегије војна сила је у првом плану, али нису запостављене ни остале компоненте ратне снаге, која се поклапа с укупном снагом државе и друштва. Та теорија је рационална, реална, објективна и непристрасна, лишена идеолошких и политичких оптерећења и примеса. Свака стратегијска теорија, па тиме и Мишићева условљена је војним, политичким, економским, геостратешким, националним и демографским, дипломатским, културним и другим чиниоцима и условима.

Стратегија као теорија и практично деловање има у војводи Мишићу једног од највећих корифеја. Његова реалистична школа стратегије и тадашња јуначка Српска војска, као инструмент врховне државне власти и оличење и мерило државне моћи, одговарале су реалним политичким циљевима и интересима српске државе и српског народа. Рат је за Мишића средство и наставак државне политике с оружјем у

руци, а стратегија је инструмент политике. Однос између политике и ратководства треба да буде такав да ратом управљају државници и политичари, а ратним операцијама војсковође. Зато велику пажњу посвећује обуци и оспособљавању, односно теоријским и практичним припремама командног кадра и официрског кора уопште. То се постиже војним студијама, моделовањем и решавањем задатака по карти и на терену, командантским извиђањима, генералштапским путовањима, ратним играма, вежбама и маневрима.

Својим опсежним делом и личним примером Мишић је показао независан став, оригиналност мишљења и храброст у саопштавању истине, а његово целокупно теоријско стваралаштво и генијалност у вођењу ратних операција увршћују га међу највеће стрателе и војсковође у историји.